

Vizuális Művészet Tanszék

Garabonciás Kutatása

Garabonciás' Research

Zalányi Csaba

Konzulens, témavezető: Miriam Syowia Kyambi
(Akademie der Bildenden Künste Nürnberg professzora)

2024

Garabonciás Kutatása

installáció

Az eredeti szöveg, mely az installáció részeként is szerepel:

a recurring character of several European folklore and mythology - a magical vagabond scholar
its existence rooted in synthesis of medieval christianity and pagan beliefs
they resemble a bridge between what is perceived and presumed
itinerant observers and eternal learners
by their presence we inevitably feed them and their appetite knows no borders
their encounters are marked in their attributive books - a tool for learning and remembering

antler (origin: 'antoillier', meaning: 'before the eye')
an extension of deer's skull, composed of bones
that constantly leave behind cyclical traces of life
associated with shapeshifting and enchantment
their presence in space serve as passage to the otherworld

We invite these ancient acquaintances to build a connection and form the process of 'learn and remember', hence they can later share and be the wind of wisdom that blows its lived experiences from one place to another.

—(fordítás)

Számos európai folklór és mitológia visszatérő szereplője - egy varázslatos csavargó tudós,
Létezése a középkori kereszténység és a pogány hit szintézisében gyökerezik.
Hidat képez az észlelt és a feltételezett között.
Vándor megfigyelők és örök diákok -
Jelenlétükkel elkerülhetetlenül tápláljuk őket, és étvágyuk nem ismer határokat.
Találkozásait az attribútikus könyveikben jelölik – mely a tanulás és az emlékezés eszköze.

Agancs (eredete: "antoillier", jelentése: "szem előtt")
A szarvas koponyájának csontokból képződő meghosszabbodása,
mely az élet folyamatos ciklikus nyomait hagyja maga után.
Az alakváltással és a varázslattal állnak kapcsolatban,
térbeli jelenlétük átjárást jelent a másvilágba.

Meghívjuk ezeket az ősi ismerősöket, hogy kapcsolatot építsünk és megalkossuk a „tanulás és emlékezés” folyamatát. Ez által a bölcsesség szelvévé válhatnak, mely egyik helyről a másikra fűjja megélt élményeit.

Az alkotás a *‘Not to fill the silence’* címet viselő nürnbergi kiállításon szerepelt 2024 július 10.-14. között, az Akademie der Bildenden Künste Nürnberg kiállítótermében. Konzulensem, aki egyben a kiállítás kurátora is volt, Miriam Syowia Kyambi, kenyai képzőművész támogatásával. A kiállítás olyan kérdéseket járt körül, mint az identitás, a hovatartozás, a kötődés és a múlt és jelen párhuzama. Munkámban egyszerre próbáltam saját identitásom, kérdéseim, kutatásom, jelenlegi tanulói életformám és külföldön tartózkodásom párhuzamaira reflektálni, oly módon, hogy az több belépési ponttal szolgáljon bárkinek. Fontos volt, hogy a felhasznált szimbolika egyértelműen levetíthető lehessen a magyar kultúrkörre, de ugyanakkor egységesen más európai kultúrákból származók számára is alapot adjon az asszociációhoz és megértéshez.

Az installáció három jól elkülöníthető csoportból áll: az agancsok, a maszkok és a könyvek. A hat darab gímszarvas agancs a kompozíció központi részét képezi, melyben szemmagasság alatt kört formálva lógnak a mennyezetről, transzparens damil segítségével. Az elhelyezés növekvő (vagy nézőponttól függően csökkenő) sorrendet követ, a kisebb, fiatal daraboktól haladva a nagy, idősebb állattól származókig. A két legközelebbi oldalfalra, az agancs-körrel egyvonalban, ugyancsak szemmagasság alatt van elhelyezve a két mázolt kerámiából készült maszk. A maszkok a címben szereplő Garabonciás karakteréhez köthetők, őket viszont nem testesítik meg egyértelműen. Hozzájuk, afféle attribútumszerűen kapcsolódik egy-egy könyv, melyeket régi, utcán talált térképek lapjaiból kötöttem. Az oldalpárok mind össze nem illők és mindenféle magyarázó írástól vagy évszámtól megfosztottak. A könyvek mellett kis lapokon megtalálható a fenti, versszerűen megfogalmazott, segítő szöveg, írógéppel gépelve.

A mű megszületését megelőzve a maszk, mint rituális objektum már felkeltette az érdeklődésemet. Ez a kíváncsiság tovább fokozódott a 2024. májusában lezajlott szenegáli tanulmányutam során. Az eredetileg a Dakar Bienálé meglátogatására szervezett utazás a rendezvény elnapolása ellenére is megvalósult, ahol több kortárs kiállítás mellett a Fekete Civilizációk Múzeumát is megtekinthettem. A múzeum 2018-as megnyitásával elkezdődött a kolonialista idők alatt eltulajdonított tárgyak visszakövetelése.¹ Itt többek közt számos, az afrikai kontinens több pontjáról származó maszkot láthattam, amik főként égetett agyagból készültek. A kerámiának és fazekasságnak ezen felül is gazdag múltja van Afrikában, és ezen műemlékek visszakapásával a múltjuk és történelmük egy darabja is

¹ Searcey – Nayeri 2019.

visszakerült hozzájuk. Ebben a folyamatban ezen tárgyak népi identitásban való érzékeny szerepét értettem meg.

Ez a tapasztalat további motivációként szolgált a már ezelőtt elkezdett vázlatolási folyamatomhoz, amelyben olyan mitológiai lényeket képzelek el, akik az időn kívül léteznek, de mélyen kötődnek egy-egy meghatározott helyhez és térhez. Életüket folytonos és holisztikus módon élik meg, a világot időben teljes, összefüggő egészként látják. Ebben az elképzelésben megkérdőjelezem az időről és térről alkotott hagyományos gondolkodásmódunkat, és egy metafizikailag értelmezhető valóságot feltételezek. Hozzájuk olyan karakterisztikus tulajdonságokat társítottam, mint a nonverbalitás és ebből adódóan a száj teljes hiánya. Ezzel szemben azonban a belső készletet is a kommunikáció felvételére. Szerepüket tekintve örök megfigyelőként léteznek, ami által végtelen tudás birtokában vannak.

Számos vázlat és feljegyzés született utazásaim alkalmával, ahol a különböző helyeken talált papírokat és a már említett térkép részleteket építettem be a rajzolás folyamatába. Összességében kollázs technikával és véletlenszerű, művészeti ábrázoláshoz használt eszközökkel készítettem el az említett lények kommunikációs eszközöként használt tárgyait, *a maszkokat*. A későbbiekben ehhez a témához még részletesebben visszatérek.

Ez idővel párhuzamosan megszületett bennem az igény és a vágy a saját identitásomnak és kulturámnak a mélyebb megélésére. Vissza akartam nyúlni az időben, valami olyat keresve amivel a felvetett gondolatok rezonálni tudnak. Ennek az elsődleges eszközévé a nyelv vált, mivel számomra mindig is ez volt identitástudatom alapköve. A nyelvet vizsgálva felfedeztem, olyan kulturális sajátosságokat amik a köztudatból már egészen kikoptak de a nyelv még mindig őrzi őket. Ilyen volt azoknak a mitologikus népi alakoknak a neve, mint a *fene* ("Menj a fenébe!" és "Egye meg a fene!") szólásainkból) vagy a *guta* ("A gutta üsse meg!"). Az előbbinek egyik értelmezése a vadakkal, elsősorban a *farkassal*² van összefüggésben, ami már önmagában is egy nyelvi sajátosságot mutat. Az állathoz nem tartozik egy jól elkülöníthető név, hanem egy jellegzetes karakterisztikussága alapján van elnevezve. Mindez annak ellenére, hogy magával a farkassal a magyarok ősei már az uráli időkben is egy tájegységen éltek, így gyakori találkozásuk valószínűsíthető. A másik efféle helyzetben lévő állatunk a *szarvas*. Mielőtt a szarvassal való kapcsolatot kifejtem, az installáció címét viselő karaktert kell bemutatnom.

² Szarvas 1886.

Ugyanennek a kutatásnak részeként, a fent említett szavak és a magyar mitológikus folklór vizsgálata által újra kapcsolatba kerültem a Garabonciás diák karakterével is, akiről a békéscsabai³ középiskolai tanulmányaim óta nem hallottam. Egy különleges, varázslatos képességekkel rendelkező vándorló diák alakját testesíti meg a néphagyományban, aki titkos tudás birtokában van. Gyakran olyan mágikus képességek társulnak hozzá, mint például az eső- és viharidézés, a gyógyítás, és egyfajta különleges kapcsolat a természetfelettel. Más európai népek folklórában is megtalálható⁴, kezdve a horváttal, ahol egyazon néven említik, de hozzá hasonló a német Wilder Jäger elnevezésű vihardémon is.

A garabonciás diák alakja hasonlóságot mutat a középkori goliárd költőkkel⁵, akik vándorló diákok, tanulók, papnövendékek voltak, és a középkori egyetemek köréhez tartoztak. A goliárdok szatirikus verseikről, énekeikről és társadalomkritikájukról ismertek, akik gyakran szólaltak fel a hatalom, az egyház, és maga az oktatási rendszer ellen is. A szó eredete is a középkori Bolognában található horvát-magyar kollégiumra vezethető vissza, ugyanis feltételezhetően rokonságban áll az olasz *gramanzia* kifejezéssel, ami a *nigro-mantia* (fekete varázslás) eltorzítása.⁶

Ezen fiktív, népi és valóságos karakterek egyvelegeként született meg az általam bemutatott lény. Megtestesítéséhez a maszkot választottam, mint közvetítő médium. A maszkok a magyar és az európai néphagyományban az átváltozás, az utánzás, a szellemekkel való kapcsolat és így a közösségi rítusok fontos eszközeként szerepelnek. Funkcióját tekintve sokrétű, leggyakrabban az alakváltás kelléke, amely a világban bekövetkező változásokat segíti elő vagy rituális védelmet biztosít a gonosz, ártó entitásoktól. Számos módon használtak, hogy összekössék a látható és láthatatlan világokat, és segítsék a közösség harmóniájának fenntartását. E mellett a társadalmi rend és szerepek megkérdőjelezésének is illő eszköze, felszabadítva a viselőjét a személyétől elvárt normák betartásától, akár emberi identitásától is.⁷

A karakter európai kötődése lévén egy attribútikus eszközt társítottam hozzá, a keresztény szentek ábrázolásának mintájára. A diákság motívumaként egy könyvecskét kötöttem, ami véletlenszerű térkép darabokból állt össze. A térképek letűnt politikai

³ A Csabai Garabonciás Napok 1992 óta minden évben megrendezésre kerülő több napos középiskolai diákfesztivál Békéscsabán.

⁴ Benkő 1967.

⁵ Róheim 1926.

⁶ Uo.

⁷ Verebélyi 2007.

határokat ábrázoltak, amiről minden évszámot és magyarázó szöveget eltávolítottam. A városok nevei maradtak az egyedüli leolvasható információk, és így az, hogy Európa darabjai láthatóak. Ez által a térbeli kapcsolódás és az időbeli elérhetetlenség kettősségét jeleníti meg, továbbá a világ mozaikszerűségét és töredékességét szimbolizálja, amelyet a múlt emlékei és a jelen közötti kapcsolat keresése formál.

A szarvas rengeteg európai és nem európai nép hitvilágában előkelő helyet elfoglaló szent vagy mágikus állat.⁸ A magyar mondavilágban is, többek közt, eredetlegendák központi figurája, aki a magyarok őseit vezette. Így afféle felsőbb akarat közbenjárójaként és egy transzcendens lényként is értelmezhető. A kelta hagyományokban a természeti ciklusok váltakozását és a megújulást képviseli, míg a germán és északi mitológiában pedig az életenergia áramlását. Később a keresztény ábrázolásokban is feltűnik.⁹

A szarvas agancsához is legalább ennyi féle értelmezés társul, azonban évente lehulló és újránövő tulajdonsága miatt az élet ciklikusságának, illetve a halál és újjászületés egyik legkifejezőbb eszköze. Ez a folyamat a spirituális átalakulással és alakváltással is kapcsolatba hozható, ezáltal jelenléte betekintés enged egy másik, ismeretlen térbe.

Az installáció elkészítésében ezen néphagyományok, keresztény és spirituális motívumok vezéreltek. A maszkokat kerámiából formáztam a már említett vázatok alapján. Az agancsokhoz egy erdész közbenjárásával jutottam, melyeket munkája során mind elhullva talált. A szimbólikusságot fokozva és a szó nemzetközi etimológiájára alapozva szemmagasság körül, a maszkok szeme előtt egy kör formájában állítottam ki. A könyveket a két maszk közötti részen a fal mellett, egy posztamensre állítottam és kiegészítettem a fenti, általam írt angol nyelvű szöveggel.

Összegezve az alkotás egy hosszabb kutatási folyamat részállomásaként született meg, mely az egy éves németországi tartózkodásom utolsó lépcsőfoka volt. A már megnevezett csoportos kiállításra szánt művészeti installáció a magyar identitásom (újbóli) felfedezésének reprezentációja, melyben a magyar mitológia szolgál útmutatóként. Azt a belső utazást idézi fel, melyben az idegen, külföldi környezetben újraértékeltem származásom és a személyes tapasztalás jelentőségét.

⁸ Lükő 2003, 43-112.

⁹ Mint a Szent Kelemen-bazilika(olaszul: Basilica di San Clemente) apszismozaikjának szarvasai.

Bibliográfia

Benkő Lóránd: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Első kötet A-Gy. Budapest, Akadémia, 1967.

Lükő Gábor: Hímfi és a szarvas. Finnugor mítoszok és magyar emlékeik. Budapest, Táton, 2003.

Róheim Géza: A táltos, *Magyar Nyelvőr* 55 (1926), 70–77.

Searcey, Dionne - Nayeri, Farah: *Senegal's Museum of Black Civilizations Welcomes Some Treasures Home* (2019).

<https://www.nytimes.com/2019/01/15/arts/design/museum-of-black-civilizations-restitution-senegal-macron.html>. Utolsó elérés időpontja: 2024.11.15.

Szarvas Gábor: Kérdések és feleltelek, *Magyar Nyelvőr* 15 (1886), 176–179.

Verebélyi Kincső: Maszk és maskara. In: *Maszk, átváltozás, beavatás. Tanulmányok a transzcendensekről V.* Szerk. Pócs Éva. Budapest, Balassi, 2007, 15–29.